

ÄNDRINGAR I LAGEN OM UTKOMSTSTÖD FRÅN OCH MED 1.1.2023

Viktigaste ändringar och mål

Här ges information om de viktigaste ändringarna i lagen om utkomststöd (1412/1997) från och med 1.1.2023 (RP 127/2022 rd).

Ansvaret för att ordna kompletterande och förebyggande utkomststöd övergick från kommunerna till välfärdsområdena vid ingången av 2023 i linje med vårdreformen. Folkpensionsanstalten har alltså ansvar för grundläggande utkomststöd.

Ändringarna i lagen om utkomststöd syftar till att förbättra framförallt de mest utsatta klienternas ställning och att precisera bestämmelserna om service, ärendehantering och klientspecifik prövning. Lagändringarna förtydligar utkomststödet och förhållande till socialvården samt fördelningen av befogenheter mellan dem som verkställer stödet. Utkomststödet är till sin natur alltså ett behovsprövat ekonomiskt stöd som beviljas i sista hand. I lagen föreskrivs nu också om en riksomfattande delegation knuten till social- och hälsovårdsministeriet och välfärdsområdenas delegationer för utkomststödsärenden. Dessa ska säkerställa samarbetet mellan myndigheterna och lyfta fram eventuella utvecklingsbehov.

Prövning vid tillämpning av lagen om utkomststöd

Utkomststödet betydelse i förbättrandet av de mest utsattas ställning bygger på individuell behovsprövning. Bestämmelserna i lagen om utkomststöd ger således verkställande myndigheter befogenheter som säkerställer att klienternas individuella omständigheter kan beaktas flexibelt i prövningen av detta stöd, som beviljas i sista hand. Prövningen i samband med beviljandet av utkomststöd är rättslig prövning som tar fasta på sökandens omständigheter. När rättslitteraturen de senaste åren behandlat prövning av utkomststöd har det framförts att myndigheternas beslutsfattande om utkomststöd ska vara enhetligt men samtidigt tillräckligt flexibelt för att beakta livets oförutsägbarhet och klientens individuella behov.¹

Social- och hälsovårdsministeriet betonar att klientspecifik prövning hör till de grundläggande principerna för tillämpning av lagen om utkomststöd allt sedan den stiftades och det gäller även det grundläggande utkomststödet. Likaså betonade social- och hälsovårdsutskottet i motiveringen till sitt betänkande att klientspecifik prövning hör till de grundläggande principerna för tillämpningen av lagen om utkomststöd.² Lagändringarna syftar till att förtydliga samarbetet mellan Folkpensionsanstalten och socialvårdsmyndigheterna så att klientens omständigheter beaktas i beslutsfattandet. Socialvårdens synpunkter kan användas som stöd vid prövningen av grundläggande utkomststöd i synnerhet för utsatta personer och socialvårdsklienter. Preciseringarna av lagens bestämmelser om samarbete och om förfarandet för sänkning av grunddelen samt bestämmelsen om socialvårdens utlåning siktar på just detta.

¹ Nykänen, Eeva – Kalliomaa-Puha, Laura – Saikkonen, Paula, Oikeus 3/2020 s. 262–284.

² Utskottets betänkande ShUB 29/2022 rd.

Till lagen om utkomststöd har det fogats en ny paragraf 27 om den personkrets som omfattas av tillämpningsområdet. I bestämmelsen anges att utkomststöd beviljas en sökande eller familj som vistas stadigvarande i Finland. Vistelsens faktiska karaktär ska utredas individuellt för varje sökande. Var och en som vistas i landet har dock rätt att i brådskande situationer få stöd för att trygga nödvändig hjälp så att personens rätt till oundgänglig försörjning och omsorg inte äventyras. Enligt regeringens proposition ger detta tillägg med tillhörande motivering en närmare definition av vilka faktorer som utifrån etablerad tolkningspraxis ska beaktas vid bedömningen av stadigvarande vistelse. Detta innebär att den innan lagändringarna etablerade tolkningen av vilken personkrets lagen omfattar har tagits in i motiveringen till regeringens proposition.³ Precis som social- och hälsovårdsutskottet underströk i sitt betänkande är avsikten med bestämmelsen inte att utvidga kretsen av personer som är berättigade till utkomststöd.⁴

Klientspecifikt samarbete

Webbtillgänglighet och fysisk tillgänglighet

I lagen om utkomststöd föreskrivs det nu mer noggrant i 14 d § om hur skötseln av utkomststödsärenden ska ordnas och klientens rätt till personlig service. Skötseln av utkomststödsärenden ska med tanke på webbtillgänglighet och fysisk tillgänglighet ordnas så att olika klientgruppers behov beaktas. Utifrån motiveringen i regeringens proposition avser webb- och fysisk tillgänglighet att klienter av olika slag har lika möjlighet att uträtta sina ärenden såväl digitalt som fysiskt på plats. Utkomststödet som den sista formen av stöd förutsätter särskild uppmärksamhet på detta trots att det även i 7 § i förvaltningslagen (434/2003) föreskrivs att möjligheterna att uträtta ärenden och behandlingen av ärenden hos en myndighet om möjligt ska ordnas så att den som vänder sig till förvaltningen får behörig service och att myndigheten kan sköta sin uppgift med gott resultat. Verksamheten ska om möjligt ordnas så att tillgången till tjänster kan tryggas i olika situationer, också i exceptionella situationer. Likaså underströk social- och hälsovårdsutskottet i motiveringen till sitt betänkande att möjligheterna att uträtta utkomststödsärenden bör utvecklas med beaktande av tjänsternas tillgänglighet och användarvänlighet samt olika klientgruppers svårigheter, färdigheter och behov för att klienterna ska ha lika möjligheter att uträtta ärenden hos myndigheterna.⁵

Klientens rätt till personligt samtal

Klientens rätt till ett personligt samtal med en tjänsteman vid Folkpensionsanstalten eller en yrkesutbildad person hos socialvården i välfärdsområdet har inte förändrats innehållsmässigt i lagstiftningen. Det föreskrivs dock att information om rätten till personligt samtal ska ges i tydlig form i samband med anvisningarna för ansökan, och klienten ska vid behov ges råd om utövandet av rätten. En ny bestämmelse i 14 d § 3 mom. är att Folkpensionsanstalten och välfärdsområdet också kan ha en gemensam träff med klienten. Mötet kan också genomföras via exempelvis videokonferens eller per telefon med beaktande av klientens situation och behov. Klienten har också rätt att själv begära möjlighet till ett gemensamt möte. Ett gemensamt möte ska ordnas, om begäran inte är uppenbart ogrundad. Begäran kan vara uppenbart ogrundad om klienten inte har något ärende under behandling vid Folkpensionsanstalten eller socialvården och inte har motiverat behovet ett möte på

³ RP 127/2022 rd, s. 60-62 och 68.

⁴ Utskottets betänkande ShUB 29/2022 rd.

⁵ Utskottets betänkande ShUB 29/2022 rd.

något sätt. Ett möte av ovan beskrivet slag kan ordnas i form av ett kundspecifikt samarbete mellan Folkpensionsanstalten och välfärdsområdets socialvård.

Folkpensionsanstaltens och välfärdsområdets samarbete

Folkpensionsanstalten och välfärdsområdet samarbetar i behandlingen av klientens utkomststödsärenden för att uppnå målen i lagen om utkomststöd inom sina respektive verksamhetsområden. Bestämmelser om principerna för samarbetet finns i 14 e §. Till Folkpensionsanstaltens verksamhetsområde hör handläggningen av klientens ärende avseende grundläggande utkomststöd och handläggningen av eventuella andra förmånsärenden. Till välfärdsområdets socialvårds verksamhetsområde hör handläggningen av klientens ärende avseende kompletterande eller förebyggande utkomststöd samt socialvård.

Enligt motiveringen till regeringens proposition innebär detta i praktiken att om Folkpensionsanstalten vid behandlingen ett ärende som gäller grundläggande utkomststöd upptäcker att socialvårdens åsikt behövs vid bedömningen av personens situation för beviljande av grundläggande utkomststöd, kan den kontakta välfärdsområdets socialvård. Samtidigt ska klienten underrättas om detta. Folkpensionsanstalten kan i sin begäran uppge inom vilken tid den handlägger klientens ansökan och behöver ett svar. I lagen föreskrivs dock ingen tidsfrist för att ta kontakt eller svara på en kontakt.

Efter Folkpensionsanstaltens kontakt bedömer socialvården självständigt om det finns behov av sektorsövergripande samarbete enligt 41 § i socialvårdslagen. När kontakten kommer kan socialvården kontrollera om samma klient också är klient hos socialvården och bedöma behovet av att ge klienten ett utlåtande enligt 15 § i lagen om utkomststöd. Bestämmelser om socialvårdens bedömning av servicebehovet och klientplanen finns i 36 och 39 § i socialvårdslagen.

Kontakten kan också ske på initiativ av välfärdsområdets socialvård. Om ett välfärdsområde i genomförandet av socialvård upptäcker att frågan om personens rätt till grundläggande utkomststöd kan behöva avgöras ska området kontakta Folkpensionsanstalten. Då kan Folkpensionsanstalten kontrollera huruvida ett ärende om grundläggande utkomststöd för klienten redan inletts och avtala om eventuellt samarbete i ärendet.

I praktiken kan den vanligaste situationen vara att en klient söker kompletterande och förebyggande utkomststöd och att välfärdsområdet redan när ansökan tas emot kontrollerar i Folkpensionsanstaltens Kelmu-system om klienten har ett beslut om grundläggande utkomststöd. Ifall inget sådant beslut finns informeras klienten om saken och uppmanas att först ansöka om grundläggande utkomststöd. I en del fall kan socialvården göra ansökan tillsammans med klienten.

Noterbart är också vad 8 § 2 mom. i lagen om utkomststöd säger om förebyggande utkomststöd efter ändringarna: "Av särskilda skäl kan stöd beviljas med avvikelse från vad som föreskrivs i 6 § om fastställande av stödet, i 13 § om tiden för vilken stöd fastställs och beräkningen samt i 14 § om ansökan om stöd." Enligt motiveringen till regeringens proposition innebär detta att beviljandet av förebyggande stöd inte nödvändigtvis måste vara kopplat till beräkningen för utkomststödet eller till det ansökningsförfarande där stöd först ska sökas hos Folkpensionsanstalten. I regel är det dock bra att alltid sträva efter att utreda klientens rätt till grundläggande utkomststöd. Därför ska det finnas ett

särskilt skäl till avvikelse från huvudregeln, och dessa beskrivs genom exempel i motiveringen till regeringens proposition.⁶

Social- och hälsovårdsministeriet understryker dock att alla som vistas i en kommun har rätt att i brådskande fall få socialservice som baserar sig på hans eller hennes individuella behov, så att hans eller hennes rätt till nödvändig omsorg och försörjning inte äventyras, enligt 12 § i socialvårdslagen. Med hjälp av förebyggande utkomststöd kan stöd beviljas också i dessa situationer, och välfärdsområdet ska bereda sig på att sköta den uppgiften genom att avsätta tillräckliga ekonomiska resurser för den. I välfärdsområdet ska en yrkesutbildad person inom socialvården ansvara för beslutsfattandet om förebyggande stöd, så att en professionell helhetsbedömning av klientens situation genomförs.⁷

Socialvårdens utlåtande till Folkpensionsanstalten

Såsom konstaterats kan välfärdsområdets socialvård också ge Folkpensionsanstalten ett utlåtande enligt 15 § i lagen om utkomststöd. Det kan framförallt komma i fråga när klienten sedan tidigare också är socialvårdsklient eftersom socialvården kan ha en färdig uppfattning om klientens situation i dessa fall.

Utlåtandebestämmelsen är ny. Utlåtanden i pappersform har i viss mån redan använts i verkställighetssamarbetet. Utlåtandets form begränsas inte i lagstiftningen, så det kan exempelvis ges per telefon eller via videokonferens. Ifall socialvårdens utlåtande tas emot muntligen ska man dock se till att utlåtandet antecknas på behörigt sätt såväl i Folkpensionsanstaltens förmånssystem som i socialvårdens klientdatasystem. Saken är relevant för både klienternas och arbetstagarnas rättssäkerhet.

Lagändringarna gällande utlåtandet syftar till att understryka vikten av socialvårdens åsikt vid behandlingen av ärenden om grundläggande utkomststöd samt att fastställa i vilka situationer ett utlåtande kan komma i fråga. Utlåtandet gäller en socialvårdsklient och syftet med utlåtandet är att främja beaktandet av klientens ställning och individuella situation. Socialvården kan ge utlåtandet på eget initiativ och det förutsätter inte nödvändigtvis en begäran från Folkpensionsanstalten. I praktiken kan behovet av utlåtande bli aktuellt när socialvårdsmyndigheten via sin klient får veta att ett ärende om grundläggande utkomststöd för klienten har inletts. Socialvården ska höra sin klient innan utlåtandet ges samt informera klienten om dess syfte och om uppgifterna i det. Detta förutsätter inte att socialvårdsklienten ska ge uttryckligt samtycke till ett enskilt utlåtande, utan det räcker att samförstånd om att ge utlåtandet har nåtts med klienten.

Utlåtandet kan gälla klientens omständigheter och situation som har betydelse exempelvis när Folkpensionsanstalten bedömer den behövliga storleken av övriga grundutgifter enligt 7 a och 7 b §. Vid bedömning av jämkning eller flyttbehov kan Folkpensionsanstalten dra nytta av socialvårdens vetskap om faktorer som påverkar klientens eller familjens boendeförhållanden. Utlåtandet kan också gälla faktorer som inverkar på sänkningen av klientens grunddel eller behovet att behandla beslutet som brådskande. Med omständigheter avser också familjen och dess omständigheter. I utlåtandet får det dock inte tas in sådana uppgifter som inte behövs för att avgöra ett ärende som gäller grundläggande utkomststöd.

⁶ RP 127/2022 rd, s. 49-50.

⁷ RP 127/2022 rd, s. 49-50.

Den som ger utlåtandet ska se till att utlåtandet motiveras på ett lättförståeligt sätt och att det är tydligt avgränsat tidsmässigt. Eftersom Folkpensionsanstalten är behörig myndighet i ärenden som gäller grundläggande utkomststöd är utlåtandet inte bindande för Folkpensionsanstalten som sådant, men Folkpensionsanstalten ska beakta utredningen i utlåtandet vid sitt beslut om grundläggande utkomststöd. Det är därför rekommendabelt att den som upprättar utlåtandet beaktar att dess betydelse för avgörandet av beslutet om klientens grundläggande utkomststöd framförallt bygger på utlåtandets innehåll. Socialvården kan lägga fram sin uppfattning eller slutsats om klientens situation, men vad som också är väsentligt att beskriva är situationen och omständigheterna i det enskilda fallet utifrån vilka denna uppfattning har bildats. Innehållet är således inte tillräckligt om socialvården exempelvis bara tillstyrker att jämkningen av boendeutgifter slopas utan närmare motivering. Folkpensionsanstalten ska ha möjlighet att komma fram till samma uppfattning som i socialvårdens utlåtande vid sitt beslutsfattande.

Utlämnande av uppgifter mellan myndigheter

Efter preciseringen av lagen återfinns bestämmelserna om utlämnande av uppgifter mellan myndigheter i kapitel 3 a. Syftet med det nya kapitlet är att förtydliga tillämpningen av lagen. Lagändringarna innehåller nya preciserande bestämmelser om utlämnande och användande av uppgifter.

Bestämmelser om Folkpensionsanstaltens rätt till information och utlämnande av uppgifter finns i 18 a §. Dessa motsvarar utlämningsprinciperna i lagen före lagändringarna men gäller endast Folkpensionsanstalten. Bestämmelserna om välfärdsområdets rätt till information och utlämnande av uppgifter återfinns i 18 g §.

Paragraferna om utlämning av uppgifter på eget initiativ motsvarar i huvudsak principerna i lagen före lagändringen. Bestämmelserna om skyldigheten att på eget initiativ lämna ut uppgifter finns i 18 h § för Folkpensionsanstaltens och i 18 b § för välfärdsområdets del.

Till bestämmelsen om välfärdsområdets skyldighet att på eget initiativ lämna ut uppgifter till Folkpensionsanstalten (18 b §) har det dock fogats en formulering om socialvårdens utlåtande till Folkpensionsanstalten. I fortsättningen kan välfärdsområdet enligt 2 mom. också lämna Folkpensionsanstalten uppgifter avseende beslut om kompletterande eller förebyggande utkomststöd för klienten ifall man bedömer att uppgiften kan ha betydelse när följande ärende om klientens grundläggande utkomststöd avgörs.

Utifrån motiveringen i regeringens proposition kan uppgiften om beslutet ha betydelse framförallt när en kalkyl till följande månads beslut om grundläggande utkomststöd tas fram, om klienten exempelvis beviljats kompletterande eller förebyggande utkomststöd som inte ska beaktas i den kalkylen. Ifall uppgiften inte lämnas får Folkpensionsanstalten inte nödvändigtvis vetskap om att en inkomstpost för klienten kommer från kompletterande eller förebyggande utkomststöd som beviljats av socialvården och kan då felaktigt tolka den som inkomst som ska beaktas. Dessutom är det möjligt att välfärdsområdets avslag har grundat sig på ett överskott i klientens grundläggande utkomststöd som även ansetts täcka de utgifter för vilka klienten sökt kompletterande utkomststöd. Därefter kan samma överskott dock inte anses disponibelt i det grundläggande utkomststödet och Folkpensionsanstalten behöver få detta besked från välfärdsområdet för att tolka situationen rätt i sitt följande beslut. Likaså ska välfärdsområdet beakta Folkpensionsanstaltens kalkyl och dess utfall i sitt beslut om kompletterande och förebyggande stöd.

Ifall beslutsinformation om kompletterande eller förebyggande utkomststöd inklusive motiveringar lämnas till Folkpensionsanstalten får beslutet dock inte innehålla uppgifter som inte behövs för att avgöra ett ärende som gäller grundläggande utkomststöd.

Riksomfattande och regionala delegationer

Den allmänna ledningen, styrningen och utvecklingen av utkomststödsverksamheten hör till social- och hälsovårdsministeriets uppgifter enligt 4 § i lagen om utkomststöd. Folkpensionsanstalten ansvarar för verkställigheten av grundläggande utkomststöd och välfärdsområdet ansvarar för verkställigheten av kompletterande utkomststöd.

Efter lagändringarna har välfärdsområdet och Folkpensionsanstalten fortfarande ett delat ansvar för verkställigheten i utkomststödsverksamheten. Samarbetet mellan olika myndigheter är även fortsättningsvis väsentligt för verkställigheten. Eftersom utkomststödet är en form av stöd som beviljas i sista hand påverkas det av hur andra system fungerar. Av dessa skäl infördes bestämmelser om en riksomfattande och regionala delegationer i lagen om utkomststöd. Syftet med delegationerna är att säkerställa samarbetet mellan myndigheterna på både riks- och regional nivå och lyfta fram utvecklingsbehov.

Den riksomfattande delegationen för utkomststödsärenden

Vid social- och hälsovårdsministeriet ska det finnas en delegation för utkomststödsärenden i enlighet med 5 § i lagen om utkomststöd. Dess uppgift är att följa tillämpningspraxis och samarbetet mellan myndigheterna i utkomststödsärenden samt att lägga fram förslag i frågor som gäller utkomststödet. Till delegationen hör åtminstone företrädare för socialvården i social- och hälsovårdsministeriet, Folkpensionsanstalten och välfärdsområdena samt efter behov även andra aktörer. Angående detta har det också utfärdats en statsrådsförordning om den riksomfattande delegationen för utkomststödsärenden. Delegationen kommer att tillsättas vid social- och hälsoministeriet i början av året för en första fyraårsperiod.

Regionala delegationer för utkomststödsärenden

I syfte att säkerställa regionalt samarbete föreskrivs det i 27 e § att välfärdsområdet ska tillsätta en regional delegation för utkomststödsärenden, vars uppgift är att lägga fram förslag och ge utlåtanden för utvecklande av handläggningen av utkomststödsärenden och om frågor som gäller genomförande av samarbete inom välfärdsområdet. Tillsättningen av regionala delegationer bör förberedas i välfärdsområdena under våren 2023 så att delegationerna är tillsatta senast i höst.

Delegationen består av företrädare för verksamma myndigheter i välfärdsområdet, medborgarsamhället samt en företrädare för Folkpensionsanstalten. ~~Enligt 27 § ska delegationen bestå av företrädare för åtminstone Folkpensionsanstalten och välfärdsområdets socialvård och medborgarsamhället.~~ I statsrådets förordning om regionala delegationer för utkomststödsärenden föreskrivs att delegationens ordförande ska vara en tjänsteinnehavare i välfärdsområdet. Folkpensionsanstalten meddelar delegationen om sin företrädare. Det som föreskrivs om en regional delegations storlek är att den har en ordförande, en vice ordförande och minst sex andra ledamöter. Varje ledamot utom ordföranden och vice ordföranden har en personlig ersättare. Välfärdsområdet utser ordföranden och vice ordföranden samt övriga ledamöter och ersättare för fyra år åt gången.

Vilka aktörer som ska utses till delegationen anges inte mer detaljerat på förordnings- eller lagnivå, utan varje välfärdsområde kan bestämma detta i samband med tillsättningsbeslutet. inom ovan

angivna gränser och med beaktande av lokala förhållanden. Vid behov kan man ta in andra aktörer i den regionala delegationen utifrån regionala behov till exempel andra myndigheter verksamma i välfärdsområdet, kommunala företrädare eller företrädare för expertorganisationer.

Delegationerna beslutar självständigt om förfarandena för organiseringen av verksamheten. Efter behov kan de också ha sektioner för beredning av ärenden. Delegationen ska årligen rapportera om sin verksamhet till social- och hälsovårdsministeriet.

Målsättningen är att via de regionala delegationerna få kunskap om den praktiska tillämpningen av lagen om utkomststöd för den riksomfattande delegationens arbete samt för social- och hälsovårdsministeriets beredning av frågor som gäller utkomststöd. Det är rekommendabelt att de regionala delegationerna även beaktar kundperspektivet i utvecklingen av ärendehandläggningen. Kundperspektivet kan föras in på olika sätt genom att regelbundet höra klienter eller så att man utser någon företrädare för klienterna till sakkunnig eller ledamot i delegationen. Exempelvis socialombudsmännen i välfärdsområdet skulle kunna komma i fråga som en sådan indirekt representant för klienterna.

De regionala delegationerna kan också diskutera regionala särdrag, i synnerhet sådana som påverkar verkställigheten. I det praktiska arbetet kan delegationerna till exempel följa upp frågor kring det regionala servicenätet och formerna för samarbetet mellan olika lokala aktörer, bostadsfrågor samt behandla samarbetsfrågor kring arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte eller sysselsättning.

Sänkning av grunddelen och förfarandet då den sänks

Lagändringarna berör varken skälen till en sänkning av utkomststödet grunddel eller innehållet om detta. För tydlighetens skull har lagen ändrats så, att innehållet om sänkning av grunddelen (10 §) och förfarandet då den sänks (10 a §) tagits in i separata bestämmelser. Förfarandet vid sänkning av grunddelen har också preciserats. Därtill har det skett ändringar i fråga om att höra klienten och någon som företräder socialt arbete och hur detta påverkar sänkningen av grunddelen samt om Folkpensionsanstaltens skyldighet att informera sökanden om möjligheten att undvika sänkning genom att delta i en bedömning av servicebehovet. Ändringarnas syfte är att möjliggöra ett samarbete mellan Folkpensionsanstalten och välfärdsområdets socialvård när en sänkning av grunddelen övervägs.

En sänkning av grunddelen är alltid förenad med klientspecifik prövning, vilket social- och hälsovårdsutskottet betonade i motiveringen till sitt betänkande.⁸ Enligt 10 § 3 mom. i lagen om utkomststöd kan sänkningen endast göras om den inte äventyrar den utkomst som oundgängligen behövs för att trygga ett människovärdigt liv och sänkningen inte heller i övrigt kan anses oskälig. Sänkningen kan göras för högst två månader åt gången räknat från vägran eller försummelsen. Social- och hälsovårdsministeriet betonar således att lagen om utkomststöd förutsätter att klientspecifik skälighetsprövning tillämpas vid sänkningen.

Innan grunddelen sänks ska klienten, precis som före lagändringen, ges tillfälle att presentera en utredning om skälen till att grunddelen inte ska sänkas eller till att sänkningen är oskälig, enligt 10 a § i lagen om utkomststöd. Enligt motiveringen till regeringens proposition ska det anses tillräckligt att klienten getts tillfälle att lämna en utredning. Om klienten inte svarar inom skälig tid kan ärendet avgöras utan klientens utredning. Klienter kan dock ha klara skäl till att grunddelen inte ska sänkas,

⁸ Utskottets betänkande ShUB 29/2022 rd.

konstateras det i motiveringen. Därför kan den utredning som fås av klienten själv i en del fall vara tillräcklig för bedömningen av huruvida en sänkning av grunddelen är skälig, och då behövs inte alltid ett utlåtande från socialvården. Social- och hälsovårdsministeriet betonar att socialvårdens utlåtande vid en sänkning av grunddelen således inte bara behövs för att bekräfta klientens egna berättelse utan bör även inkludera uppgifter om planeringen av klientarbetet tillsammans med kunden eller om annat väsentligt för utredningen av situationen.

När Folkpensionsanstalten överväger att sänka grunddelen ska Folkpensionsanstalten enligt nya 10 a § vid behov anvisa klienten till välfärdsområdets socialvård för bedömning av servicebehovet såsom avses i 36 § i socialvårdslagen. Folkpensionsanstalten ska informera sökanden om detta i förväg, exempelvis vid begäran om utredning från klienten.

När det är fråga om att sänka grunddelen för första gången i en situation som avses i 10 § 1 mom. kan Folkpensionsanstalten pröva om klienten behöver anvisas för bedömning, enligt motiveringen till regeringens proposition. Exempelvis när klientens egen utredning kan betraktas som tillräcklig behöver klienten inte anvisas till välfärdsområdets socialvård för bedömning av servicebehovet. Folkpensionsanstalten avgör huruvida grunddelen ska sänkas men kan dra nytta av klientens och socialvårdens åsikter. Folkpensionsanstalten ska också omedelbart sända beslutet om sänkt grunddel till välfärdsområdet för kännedom och meddela sökanden att beslutet sänts till välfärdsområdet.

När det gäller sänkning av grunddelen i situationer som avses i 10 § 2 mom. där sökandens grunddel har sänkts tidigare, ska Folkpensionsanstalten alltid innan grunddelen sänks anvisa klienten till välfärdsområdets socialvård för bedömning av servicebehovet enligt 36 § i socialvårdslagen. I motiveringen till regeringens proposition konstateras att detta behovs eftersom klientens förfarande i dessa situationer redan har pågått en längre tid och senast då är det skäl att få hans eller hennes omständigheter och övriga livssituation bedömd inom välfärdsområdets socialvård. Social- och hälsovårdsministeriet anser att socialvårdsmyndigheten med erforderlig professionalitet har bredare förutsättningar att göra en övergripande prövning, förutom till klientens fördel även på ett förpliktande sätt för klienten i vissa fall. Målet med deltagandet i bedömningen av servicebehovet är att kunna utreda och stödja klientens situation som helhet när han eller hon upprepade gånger exempelvis uteblivit från sysselsättningsfrämjande verksamhet. I praktiken kan man kräva att klienten deltar i bedömningen av servicebehovet på plats hos välfärdsområdets socialvårdsmyndighet, om det inte är ändamålsenligare att ordna detta på något annat sätt, exempelvis via videokonferens eller per telefon.

Enligt 10 a § 3 mom. ska Folkpensionsanstalten informera sökanden i förväg om att sökanden kan undvika att grunddelen sänks genom att delta i bedömning av servicebehovet. Folkpensionsanstalten ska ge sökanden en skälig tid att delta i bedömningen av servicebehovet innan grunddelen sänks. När klienten får tillräckligt med tid för detta har välfärdsområdets socialvård möjlighet att utreda klientens omständigheter och de bakomliggande orsakerna, enligt motiveringen till regeringens proposition. Å andra sidan kan avgörandet som gäller klientens grundläggande utkomststöd inte fördröjas särskilt mycket med beaktande av den tidsfrist för behandlingen av utkomststödet som föreskrivs i förslaget till 14 a §. Vad som är skälig tid när beslut om sänkning övervägs kan variera individuellt, men det ska beaktas att man inte kan låta bli att fatta beslut om utkomststöd eller skjuta upp beslutsfattandet så att klientens eller familjens omständigheter äventyras.

Välfärdsområdets socialvårdsmyndighet avgör vilken service klienten erbjuds på basis av den bedömning av servicebehovet som avses i 36 § socialvårdslagen och upprättar vid behov en klientplan tillsammans med klienten och andra myndigheter, enligt 10 a § 4 mom. i lagen om

utkomststöd. Socialvården kan vid behov upprätta klientplanen tillsammans med klienten och andra myndigheter.⁹ Eftersom det är fråga om sänkning av grunddelen ska det utredas i socialvårdens bedömning varför klienten inte har tagit emot erbjudet arbete eller deltagit i en sysselsättningsfrämjande plan samt vilken förmåga klienten har att dra försorg om sitt eller sin familjs uppehälle, enligt motiveringen till regeringens proposition.

Ett klientspecifikt samarbete mellan Folkpensionsanstalten och välfärdsområdet är särskilt viktigt vid sänkning av grunddelen. Sådant samarbete möjliggörs av bestämmelserna om samarbete mellan Folkpensionsanstalten och välfärdsområdet (14 e §) samt om socialvårdens utlåtande (15 §). I 14 § d föreskrivs det också om att träffa klienten gemensamt. Före sänkningen kan Folkpensionsanstalten med stöd av bestämmelserna ovan exempelvis begära ett utlåtande från välfärdsområdets socialvård om de faktorer som inverkar på sänkningen av klientens grunddel. I fråga om en socialvårdsklient kan välfärdsområdets socialvårdsmyndighet ge ett utlåtande som Folkpensionsanstalten kan beakta. Alla samarbetsformer och förfaranden som möjliggörs av bestämmelserna ovan kan också användas när grunddelen sänks.

Ifall klienten trots uppmaning inte deltar i socialvårdens bedömning av servicebehovet inom utsatt tid kan klientens grunddel sänkas med 40 % högst två månader åt gången. En ny bedömning av situationen ska göras med två månaders mellanrum i enlighet med 10 § 3 mom.

Service för att främja ekonomisk funktionsförmåga

Lagändringar från och med 1.1.2023 finns också i socialvårdslagen. Till 14 § om socialservice som möter stödbehoven fogades service för att främja ekonomisk funktionsförmåga (ny punkt 3 a). I praktiken är uppgiften inte ny för socialvården utan tydliggör det arbete som redan utförs för att ge klienter stöd i deras ekonomiska situation utöver beviljande av utkomststöd. Målet är att stöd för ekonomisk funktionsförmåga som övergripande uppgift härigenom etableras som en del av den allmänna socialvårdslagstiftningen.

Klienternas behov av stöd och rådgivning i ekonomiska frågor har samband med situationer när en person inte har tillräckliga inkomster eller tillgångar för att trygga sin egen eller familjens försörjning och inte genom egen verksamhet kan eller förmår avhjälpa situationen. Behovet av ekonomiskt stöd kan vara tillfälligt eller mer långvarigt. För att möta behovet av materiellt stöd kan personen beviljas stöd enligt lagen om utkomststöd eller exempelvis lagen om social kreditgivning (1133/2002). Utöver materiellt stöd behövs också olika former av socialt arbete för att utreda klienternas ekonomiska situation, stödja en självständig skötsel av ekonomin och i sista hand trygga den ekonomiska situationen.

Socialt arbete spelar en viktig roll för att kartlägga och söka lösningar på problem som klienten möter. Utöver socialt arbete på individnivå är det fråga om arbete med familjen och gemenskaper, strukturellt socialt arbete och sektorsövergripande samarbete. Verktyg för beviljande av ekonomiskt stöd kan utnyttjas i arbetet, klienten kan stödjas i ett mer ändamålsenligt bruk av egna inkomster och tillgångar,

⁹ I lagen om utkomststöd fanns före ändringarna uttrycket "handlingsplan för att hjälpa klienten att klara sig på egen hand". För tydlighetens skull har lagen nu samma terminologi som i socialvårdslagen med termer som klientplan och bedömning av servicebehovet.

och i sista hand hör det också till uppgiften att bedöma klientens ekonomiska funktionsförmåga i förhållande till intressebevakningskriterierna.

Socialvården ansvarar för beviljande av kompletterande och förebyggande utkomststöd och för socialt arbete i samband med att ekonomiskt stöd beviljas. Syftet med utkomststöd är att trygga en persons och familjs utkomst och främja möjligheterna att klara sig på egen hand. Med hjälp av utkomststödet tryggas minst den oundgängliga utkomst som en person och familj behöver för ett människovärdigt liv. Förebyggande utkomststöd är avsett för främjande av personens och familjens sociala trygghet och möjligheter att klara sig på egen hand samt förebygga utslagning och långvarigt beroende av utkomststöd. Syftet kan inte uppnås i alla situationer enbart genom beviljande av materiellt stöd, utan klientens ekonomiska funktionsförmåga behöver också stödjas genom metoderna inom socialt arbete. Därför har separata bestämmelser om service för att främja ekonomisk funktionsförmåga tagits in i socialvårdslagen

Social kreditgivning är en frivillig socialservice hos välfärdsområdet enligt gällande lagstiftning. Lagändringarna gör dock social kreditgivning till en lagstadgad service som ska ordnas i alla välfärdsområden från och med 1.8.2023. Dess syfte är att förebygga ekonomisk utslagning och överskuldssättning samt att främja en persons eller en familjs förmåga att klara sig på egen hand. Social kredit kan av grundad anledning beviljas en person som på grund av små inkomster och tillgångar inte på något annat sätt kan få kredit på rimliga villkor och som har förmåga att klara av återbetalningen av krediten. (Lagen om social kreditgivning 1133/2002). Vid social kreditgivning betonas behovet av att bedöma klientens rätt till ekonomisk rådgivning. Samarbetet med ekonomi- och skuldrådgivningen är också viktigt.

Servicen för att främja ekonomisk funktionsförmåga kan organiseras på många olika sätt i välfärdsområdet, dock med beaktande av att förutsättningarna för utövande av offentlig makt ska uppfyllas vid beslutsfattandet om utkomststöd och social kreditgivning. Enligt 45 § i socialvårdslagen har klienten rätt att få ett skriftligt beslut om ordnandet av socialservicen. Detta gäller även service för att främja ekonomisk funktionsförmåga. I praktiken är det fråga om arbete som utförs av yrkesutbildade personer inom socialvården men arbetsinsatser från andra yrkesgrupper såsom byråsekreterare och förmånshandläggare kan också vara en del av tjänsten. Tjänstens syfte är att stödja klientens förmåga att klara av ekonomiska problem på egen hand genom socialt arbete på individuell nivå, gruppnivå och strukturell nivå. Vid ekonomiska problem krävs samarbete med samarbetsparter för att klienten ska ha möjlighet att få stöd och handledning med låg tröskel, och en central del av arbetet sker i nätverk.

Fördelning av kommunernas finansieringsansvar för grundläggande utkomststöd

Vid utbetalningen av grundläggande utkomststöd ska Folkpensionsanstalten rikta kostnaderna till den kommun inom vilken sökanden eller familjen stadigvarande vistas, enligt 27 § i ändringslagen.

Även om bestämmelsens ordalydelse förenklats i samband med social- och hälsovårdsutskottets behandling finns det i utskottets motivering inte något konstaterande om att principerna för kostnadsfördelningen av utgifterna för grundläggande utkomststöd skulle ha ändrats. Om sökanden eller familjen vistas mer än tillfälligt i fler kommuner än en, ska kostnaderna enligt vedertagen praxis hänföras till den kommun inom vars område sökandens eller familjens vistelse har föranlett utgifterna för grundläggande utkomststöd. När utkomststödet beviljats som brådskande har kostnaderna å sin sida hänförts till den kommun där sökanden eller familjen vistades då ansökan gjordes. En bestämmelse med motsvarande innehåll fanns i 14 a § 1 mom. i lagen om utkomststöd före

lagändringen, vilken social- och hälsovårdsutskottet hänvisar till i motiveringen till sitt betänkande.¹⁰ Enligt social- och hälsovårdsministeriets uppfattning finns det alltså skäl att alljämt följa den vedertagna praxis som beskrivits ovan.

Ytterligare information

Specialsakkunnig Ritva Liukonen, fornamn.efternamn@gov.fi

Källor:

Utkomststöd

http://www.stm.fi/toimeentulo/tuet_ja_etuudet/toimeentulotuki

¹⁰ Utskottets betänkande ShUB 29/2022 rd, s. 11.